

Atf / Citation: Atalan, A., Tansel Çetin, A. & Ay, Z. 2021. Kişisel ahlak felsefesinin vergi kaçırma tutumu üzerindeki etkileri ve bu ilişkide makyavelizmin ılımlaştırıcı etkisi. *International Review of Economics and Management*, 9(2), 218-249. Doi: <http://dx.doi.org/10.18825/iremjournal.1022916> (Araştırma Makalesi / Research Article)

KİŞİSEL AHLAK FELSEFESİNİN VERGİ KAÇIRMA TUTUMU ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ VE BU İLİŞKİDE MAKYAVELİZMİN ILIMLAŞTIRICI ETKİSİ¹

Alican ATALAN²

Ayşe TANSEL ÇETİN³

Zafer AY⁴

Başvuru / Submitted: 13 / 11 / 2021 – Kabul / Accepted: 19 / 11 / 2021

Özet

Bu çalışmanın amacı, kişisel ahlak felsefesinin (bireyin ahlaki tutumlarının) bireylerin vergi kaçırma tutumu üzerindeki etkilerini ve bu ilişkide makyavelizmin ılımlaştırıcı değişken etkisini incelemektir. Bu amaçla, Google Form kullanılarak hazırlanan anket formu İstanbul Üsküdar ve Yalova’da faaliyet gösteren vergi mükelleflerine hem mail yoluyla gönderilmiş hem de yüz yüze görüşmelerle mükelleflerin çalışmaya katılımı sağlanmıştır. Kolayda örnekleme yöntemi kullanılan bu çalışmada çeşitli sektörlerde faaliyette bulunan ve ulaşılabilen her birey çalışmaya dahil edilmiş, bu yolla 205 mükellefin çalışmaya katılımı sağlanmıştır.

Çalışma sonucunda, bireysel ahlak felsefesinin alt boyutlarından idealizm’in vergi kaçırma tutumu üzerinde negatif ve istatistiksel olarak anlamlı etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yani bireylerin idealizm düzeyi arttıkça, vergi kaçırma tutumları azalmaktadır. Bireysel ahlak felsefesinin diğer alt boyutu olan rölativizmin vergi kaçırma tutumu üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi bulunmamıştır.

Ayrıca makyavelizmin idealizm ve bireysel sebeplerden kaynaklı vergi kaçırma tutumu ile vergi sisteminden kaynaklı vergi kaçırma tutumu arasındaki ilişkide ılımlaştırıcı değişken etkisine sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yani yüksek makyavelist bireylerde idealizm düzeyi arttıkça vergi kaçırma davranışı azalmaktadır. Ayrıca makyavelizm düzeyi yüksek olan bireylerde eğitim düzeyi arttıkça bireylerin vergi sisteminden kaynaklı (adaletsizlik algısı sebebi) vergi kaçırma tutumlarının arttığı sonucuna ulaşılmıştır.

1 Bu çalışma, Yalova Üniversitesi SBE, İşletme bölümünde 2019 yılında tamamlanan “Kişisel Ahlak Felsefesi ve Makyavelizmin Vergi Kaçırma Tutumu Üzerindeki Etkileri” başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

2 Yüksek Lisans Mezunu, Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mazars Denge Muhasebe Uzmanı, alicanatalan@hotmail.com,

 <https://orcid.org/0000-0003-0274-7311>

3 Prof. Dr., Sorumlu Yazar, Yalova Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, aysetanselcetin@gmail.com,

 <https://orcid.org/0000-0002-3819-4221>

4 Arş. Gör. Dr., Yalova Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, zay@yalova.edu.tr,

 <https://orcid.org/0000-0003-1456-6200>

Anahtar Kelimeler: Etik, Makyavelizm, Bireysel Ahlak Felsefesi, Vergi

Jel Kodları: M41, M42, H26

THE EFFECTS OF INDIVIDUAL MORAL PHILOSOPHY ON TAX EVASION ATTITUDES AND THE MODERATING INFLUENCE OF MACHIAVELLIANISM IN THIS INTERRELATION

Abstract

The aim of this study is to reveal the effects of individual moral philosophy (moral attitudes of individuals) on tax evasion attitudes and the moderating and variable influence of Machiavellianism in this interrelation. For this purpose, a survey was prepared on Google Forms, e-mailed to taxpayers operating in the cities of Istanbul Uskudar and Yalova. They were also integrated into the study through face-to-face interviews. The method of convenience sampling was utilized in this study which involved numerous accessible individuals operating in various sectors. A total number of 205 taxpayers participated in the study.

Results reveal that idealism as a sub-dimension of individual moral philosophy exerts a negative and statistically significant effect on tax evasion attitudes. This means, the higher levels of idealism individuals possessed, the lower their tax evasion attitudes were. On the other hand, the effect of relativism, another sub-dimension of individual moral philosophy was found statistically insignificant.

Furthermore, it is found out that Machiavellianism had a moderating and variable effect on the interrelation between individually-caused tax evasion attitudes and tax-system-caused tax evasion attitudes. This again signifies that individuals with a high level of Machiavellianism show a decreasing tax evasion attitude when they have a higher level of idealism. Results also reveal that individuals with a high Machiavellianism and a high education level exhibit an increased tax-system-caused (caused by their perception of injustice) tax evasion attitude.

Keywords: Ethics, Machiavellianism, Individual Moral Philosophy, Tax

Jel Classification: M41, M42, H26

I. GİRİŞ

Vergi insanlık tarihi kadar eskidir ve tüm ülkelerin anayasalarında vergi kavramı yer almaktadır. Bir ülkenin gelişmesi, büyümesi ve kamu hizmetlerinin devamlılığının sağlanabilmesi için bireylerin vergi yükümlülüklerini yerine getirmeleri önemli bir vatandaşlık görevidir. Kamu hizmetlerinin finansmanında toplanan vergiler önemli bir paya sahiptir ve sağlanan hizmetlerden tüm vatandaşlar eşit şekilde faydalandığı için, kamu giderlerinin finansmanında vergi, en demokratik finansman usulüdür (Türk, 2002:112).

Bireyler kazanç sağladıkları andan itibaren elde ettikleri gelir üzerinden doğrudan ve dolaylı olarak vergi ödemek zorundadırlar. Vergi ödemek en temel vatandaşlık görevi olmasına rağmen hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde vergi kaçırma önemli bir sorundur ve vergi kaçırmanın ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkileri vardır (Cerqueti &

Coppier, 2011). Dolaylı ve dolaysız vergiler bazı mükellefler tarafından zaman zaman ağır bir yük ve verilmek istenmeyen maddi bir külfet olarak görülmektedir. Böyle durumlarda mükellefler daha az vergi ödemek için, vergi matrahlarını az göstererek yüksek vergi ödemekten kaçınabilirler. Bireylerin vergi konusunda sergiledikleri davranış ve tutumların arkasında yatan ekonomik, sosyo-kültürel, etik ve ahlaki faktörler gibi pek çok sebep vardır. Bireyin içinde yaşamış olduğu sosyal çevre, toplumdaki vergi bilinci, kişisel ahlak felsefesi, neyin etik neyin etik olmadığı, toplumu oluşturan diğer bireylerin vergiye karşı tutumu, mükelleflerin davranışlarının şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır. Çevresel etkiler, ülkeden ülkeye toplumdan topluma değişen ahlaki ve etik farklılıklar bireylerin vergi kaçırma tutumunu etkilemektedir. Bu durum, vergi konusunda çalışma yapan araştırmacıların farklı bakış açıları ile konuyu ele almalarına zemin hazırlamıştır. Etik bakış açısı dikkate alındığında yapılan az sayıda çalışmada kişisel ahlak felsefesi (bireyin ahlaki tutumları) ve bireysel özelliklerin vergi kaçırma davranışını etkilediği görülmektedir.

Kişisel ahlak felsefesi, bireylerin farklı konularda bireysel ahlaki değerlendirmelerde ve diğer bireylerin davranışları ile ilgili etik yargılarda bulunmasına ve değerlendirmelerin ardından oluşacak potansiyel farklılıkları açıklamaya çalışmaktadır. Kişisel ahlak felsefesi, deontoloji ve teleoloji görüşlerinden yola çıkarak ortaya konulmuş ve bireyin olaylara ahlaki bakışını gösteren bir kavramdır (Özbek, 2012). Forsyth, kişisel ahlak felsefesi kavramını idealizm ve rölativizm (görecelilik) olmak üzere iki boyutta ele almıştır. Bu boyutlardan idealizm herkes için geçerli etik davranış kalıplarının ilkelerinin olacağını ifade eden etik bir sistemdir. İdealizm, her zaman “doğru” olma görüşünü temel alarak istenilen sonuçlara ulaşabileceğini kabullenme durumudur. İdealist bireyler, başkalarına zarar verecek davranışlardan kaçınırken aynı zamanda, diğer bireylerin refahını da düşünmektedirler. Ancak idealizm düzeyi düşük olan bireyler zaman zaman istenmeyen sonuçlar ile arzu edilen, iyi sonuçları birbiri ile karıştırırlar (Forsyth, 1980). İdealizm düzeyi yüksek olan bireyler evrenselliğe inanırlar ve kimsenin yalan söylemeyeceğini ya da etik dışı davranışlar sergilemeyeceğini düşünürler. İdealizm düzeyi yüksek olan bireyler vergi sorumluluklarından kaçmazlar ve vergi ödemeyi insanlar yararına bir davranış sergilemek için fırsat olarak görürler.

Rölativizm (görecelilik) ise, genel ahlak kurallarını reddeden şüpheciliğe dayalı etik bir ideolojidir (Forsyth,1980: 176). Rölâivist bireyler evrensel ahlak kurallarına uyumu ve bu kuralların oluşturulmasını reddederler (Forsyth, 1980:186). Rölativistlere göre, ahlaki değerlerin ve düşüncelerin doğru ya da yanlış olarak ifade edilmesi zordur. Bu düşünce

sisteminde, etik karar almak ve davranmak kişiden kişiye, toplumdan topluma (bir toplumdaki değer yargılarından, kültürel farklılıklara göre) değişebilir (Özer & Uyar, 2010:91). Rölativizm, neyin doğru neyin yanlış olduğunun kişiden kişiye farklılık gösterdiğini ve bireylerin olaylar karşısındaki ahlaki yaklaşımlarının her zaman doğru olmadığı görüşünü savunur. Rölativizm, doğru ve yanlışla ilişkin kesin ve tek etik ilke olmadığını savunur. Rölativistler, bireylerin etik değerleri ve ahlaki tutumlarının zamanla ve sosyal normların değişmesiyle değişikliğe uğrayabileceğini savunurlar. Rölativistler pragmatik ve bireysel çıkar amaçlı görüşü destekler ve etik bir değerlemede, rölativistlerin dikkate alacakları kıstas etik ya da ahlaki durum değildir, bu bireyler, etik değerlere idealistler kadar yakın değildirler. Etik kuralların evrenselliğine inanmayan ve bireysel çıkarların ön planda olduğu rölativist bireyler vergi ödememek için ya da daha az vergi ödemek için etik dışı davranışlar sergilerler. Rölativistler bireysel çıkar ve ilgileri doğrultusunda hareket ederler ve vergi ödemediklerinde diğer bireylerin bu durumdan zarar görmeyeceğini düşünürler ve vergi kaçırma durumlarını haklı çıkarmak için mantıklı sebepler bulurlar.

Literatürde yapılan çalışmalarda vergi kaçırma davranışı üzerinde bireysel özelliklerin de etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çoğu çalışmada, yaş, eğitim, cinsiyet gibi temel bireysel özelliklerin vergi kaçırma tutumu üzerindeki etkileri incelenmiştir. Ancak, kişilik özelliklerinden makyavelist kişilik özelliğine sahip bireylerin vergi kaçırma konusundaki yaklaşımlarını inceleyen çalışma sayısı yok denecek kadar azdır. Bu sebeple bu çalışmada bireylerin makyavelist kişilik özelliklerine göre, kişisel ahlak felsefesinin vergi kaçırma tutumuna olan etkisinin değişip değişmediği de incelenecektir. Bu yönüyle çalışma literatüre önemli katkı yapacaktır. Yapılan çalışmalar incelendiğinde, araştırmacılar arasında makyavelizme ait ortak bir tanım yapılamadığı görülmüştür. Makyavelizmin bir kişilik özelliği mi, bir strateji mi, kişiler arası ilişki veya bir davranış türü mü olduğu konusu hala soru işaretidir (Özler & Mercan, 2010). Ang (2000), makyavelizmi kendi bireysel başarı ve çıkarları için, diğer insanları kullanan bir kişilik özelliği olarak tanımlarken (Ang, 2000:48), Sungur makyavelizmi, amaca ulaşmak için, amaca giden yolda ortaya çıkan her türlü yasal, ahlaki ve etik zorunlulukları ve engelleri görmezden gelme durumu olarak tanımlanmaktadır (Sungur, 2017:1362).

Bu çalışmada, kişisel ahlak felsefesinin (idealizm ve rölativizm) bireylerin vergi kaçırma tutumu üzerindeki etkileri ve bu etkinin makyavelist kişilik özelliklerine göre değişip değişmediği (makyavelizmin ılımlaştırıcı değişken etkisi) incelenmiştir. Yalova ve Üsküdar'da Esnaf ve Sanatkarlar Odasına kayıtlı 205 mükellefin katıldığı bu çalışma

sonucunda, bireysel ahlak felsefesinin alt boyutlarından idealizmin vergi kaçırma tutumu üzerinde negatif ve istatistiksel olarak anlamlı etkiye sahip olduğu, bireysel ahlak felsefesinin diğer alt boyutu olan rölativizmin ise vergi kaçırma tutumu üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, makyavelizmin idealizm ve bireysel sebeplerden kaynaklı vergi kaçırma tutumu ile vergi sisteminden kaynaklı vergi kaçırma tutumu arasındaki ilişkide ılımlaştırıcı değişken etkisine sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna ek olarak yüksek makyavelist bireylerde eğitim düzeyi arttıkça bireylerin vergi sisteminden kaynaklı (adaletsizlik algısı sebebiyle) vergi kaçırma tutumlarının arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Literatürde bu konuda çok az çalışma olması ve bildiğimiz kadarıyla Türkiye’de vergi kaçırma davranışına etki eden etik faktörler ve makyavelist kişilik özelliklerinin ılımlaştırıcı etkisi ile ilgili yapılan ilk çalışma olması sebebiyle bu çalışma literatüre önemli katkı yapacaktır.

II. LİTERATÜR TARAMASI

Literatürde yapılan çalışmalar incelendiğinde, vergi kaçırma konusunda çok sayıda çalışma olmasına rağmen, konuyu etik açıdan ele alan çalışma sayısının oldukça az olduğu görülmektedir. Bu çalışmalar incelendiğinde, bireysel ahlak felsefesinin (idealizm ve rölativizmin) vergi kaçırma tutumu üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Keller tarafından 1997 yılında yapılan deneysel bir çalışmada, idealizm düzeyi düşük olan bireylerin (yüksek rölativist) idealizm düzeyi yüksek olan (düşük rölativist) bireylere göre daha fazla vergi kaçırma eğiliminde olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Keller, 1997).

Sidani, Ghanem & Rawwas tarafından 2014 yılında yapılan çalışmada kişisel ahlak felsefesinin (idealizm ve rölativizmin) vergi kaçırma davranışı üzerindeki etkileri incelenmiştir. Bu çalışmada vergi kaçırma değişkeni iki alt boyutta ((i.vergi sisteminden kaynaklı (vergi sisteminin adaletsiz olduğu düşüncesiyle) vergi kaçırma tutumu ve ii.bireysel sebeplerden kaynaklı (menfaat/çıkar amaçlı) vergi kaçırma tutumu)) ele alınmıştır. Çalışma sonucunda, idealizm’in bireysel sebeplerden kaynaklı vergi kaçırma davranışı üzerindeki etkisi negatif ve istatistiksel olarak anlamlı iken, vergi sisteminden kaynaklı vergi kaçırma tutumu üzerindeki etkisi pozitif bulunmuştur. Kişisel ahlak felsefesinin diğer değişkeni rölativizmin bireysel sebeplerden kaynaklı vergi kaçırma davranışı üzerindeki etkisi pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı iken, vergi sisteminden kaynaklı vergi kaçırma davranışı üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur. Yani idealist bireyler bireysel sebeplerle vergi kaçırma davranışından kaçınırken, rölativist bireyler bireysel sebeplerle vergi kaçırma tutumu içerisinde dirler (Sidani, Ghanem & Rawwas, 2014). Literatürde yapılan bu

çalışmalardan yola çıkarak idealist bireylerin vergi kaçırma konusunda çekimser bir tutum içinde olacaklarını yani vergi kaçırmayacaklarını ancak rölâivist bireylerin vergi kaçırma yönünde tutum sergileyeceklerini söyleyebiliriz.

Bireysel kişilik özelliklerinden makyavelizm ve vergi kaçırma tutumu arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar incelendiğinde, bu iki değişken arasında hem pozitif hem de negatif ilişkiye rastlanan araştırmalar bulunmaktadır. Literatürde yapılan çalışmalarda bu iki kavram arasındaki ilişkinin yönü ile ilgili kesin ve net bir sonucun olmadığı görülmektedir. Bilişsel psikoloji araştırmalarında makyavelist kişilik türü ile davranışın etik boyutu arasında negatif ilişkiyi gösteren bazı çalışmalar vardır. Bu çalışmalarda makyavelizm düzeyi yüksek olan bireylerin, sonuç odaklı davranarak ahlaki kuralları göz ardı ederek zaman zaman etik dışı davranışlar sergileyebildikleri sonucuna ulaşılmıştır. Christie & Geis tarafından 1970 yılında yapılan çalışmada, makyavelizm düzeyi yüksek olan bireylerin geleneksel ahlaki ve etik anlayıştan uzak oldukları ve faydacı bir bakış açısı ile davranış sergilediklerini ortaya koymuşlardır. Makyavelist bireyler etikten ayrılmış bir tutum sergilemekte, dogmatik etik ile uyum içinde olmayan etik değerlere göre davranmaktadırlar. Roeser, McGregor, Stegmaier, Mathew, Kübler & Meule, makyavelizm düzeyi yüksek olan bireylerin, yalan söylemek, aldatıcı eylemler gibi bir takım etik olmayan davranışlar sergiledikleri sonucuna ulaşılmıştır (Roeser, McGregor, Stegmaier, Mathew, Kübler & Meule, 2016).

Literatürde yapılan çalışmalar incelendiğinde, makyavelist bireylerin bireysel kazanç sağlamak uğruna, yalan söylemeye (Ross & Robertson, 2000; Geis & Moon, 1981), hile yapmaya (Flynn, Reichard & Slane, 1987) ve çalmaya (Harrell & Hartnagel, 1976) meyilli olduklarına dair çalışmalar olduğu görülmektedir. William & Zhihong (2018) çalışmasında makyavelizm ile vergi kaçırma tutumu arasında pozitif ilişki olduğu ve makyavelizm düzeyi yüksek olan bireylerin vergi kaçırma eğiliminde oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Bass, Barnett & Brown (1999) tarafından yürütülen çalışmada etik karar verme süreçlerine dair bireysel farklılıkların, bireyin etik yargılama düzeyi ve bunun davranış niyetine olan etkisi araştırılmış, çalışma sonucunda rölâativizm ve makyavelizm arasında pozitif ve anlamlı ilişki bulunmuş, idealizm boyutu ile makyavelizm arasında ise benzer diğer çalışmalarla uyumlu olarak (Leary, Knight & Barnes, 1986; Palomino & Gomis, 2017; Al-Khatib, Vitell, & Rawwas, 1997; Al-Khatib, Al-Habib, Bogari & Salamah, 2016) negatif ve istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmuştur.

ABD’de 2 farklı eyalette yürütülen bir araştırmada mali müşavirlerin makyavelizm düzeyleri ile etik ideoloji düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiş ve çalışma sonucunda

makyavelizm düzeyi ile rölativizm düzeyi arasında pozitif, idealizm düzeyi arasında negatif ilişki bulunmuştur (Wakefield, 2008).

Pratama tarafından yapılan bir çalışmada lisans öğrencilerinin makyavelizm düzeylerinin vergi kaçırma davranışı üzerindeki etkileri incelenmiş ve yüksek makyavelist öğrencilerin vergi kaçırmayı etik buldukları sonucuna ulaşılmıştır. Çalışma sonucunda araştırmacılar yüksek makyavelist bireylerin gelecekte vergiye yönelik tutumlarının vergi kaçırma yönünde olacağını öngörmektedirler (Pratama, 2017:85).

İdealistler evrenselliğe inanırlar ve ahlaki kuralları kabul ederler, makyavelistler ise bunun aksine sosyal normları takip etmezler ve çıkarlarına geldiği gibi davranırlar. Ancak yapılan bazı çalışmalarda idealizm ve makyavelizm arasında beklenenin aksine ilişki bulan çalışmalar da olduğu görülmektedir. Örneğin Vitell, Lumpkin & Rawwas (1991) 60 yaş üstü tüketicileri hedef alan Mach IV ölçeğini kullandıkları araştırmalarında, yüksek makyavelizm düzeyine sahip 60 yaş üstü bireylerin aynı zamanda yüksek idealist olduklarını gözlemlemişlerdir. Benzer şekilde, Hazer tarafından Ankaralı tüketicilerin etik değerlendirmelerini tespit etmek amacıyla yapılan bir çalışmada makyavelizm düzeyi yüksek olan bireylerin daha idealist oldukları sonucuna ulaşılmıştır (Hazer, 2012). Triki, Cook & Bay (2017) tarafından Kanadalı muhasebeciler üzerinde yapılan bir çalışmada, yüksek makyavelizm düzeyine sahip muhasebecilerin yüksek idealist oldukları, buna karşılık rölativizm düzeylerinin düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yani bu çalışmada makyavelizm ve idealizm boyutu arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunurken, Makyavelizm ve rölativizm arasında istatistiksel olarak anlamlı ancak negatif yönde ilişki bulunmuştur.

Eskişehirli tüketicilerin etik ideolojileri ve etik dışı davranışlara yönelik yaklaşımlarını belirlemek amacıyla Oyman tarafından yürütülen bir araştırmada yüksek makyavelist olan bireylerin etik dışı davranışlara yöneldiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışma sonucunda, yüksek makyavelist kişilik özelliklerine sahip bireylerin idealizm düzeylerinin düşük olduğu, buna karşılık rölativizm düzeylerinin yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Oyman, 2004).

Yapılan bu çalışmalardan hareketle bu çalışmada kişisel ahlak felsefesinin (idealizm ve rölativizm) vergi kaçırma tutumuna olan etkileri ve bu ilişkide makyavelizm kişilik özelliklerinin ılımlaştırıcı değişken etkisinin incelenmesi için aşağıdaki hipotezler oluşturulmuştur.

H1a: İdealizm ile bireysel nedenlerden kaynaklı vergi kaçırma tutumu arasında negatif ilişki vardır.

H1b: İdealizm ile vergi sisteminden kaynaklı vergi kaçırma tutumu arasında negatif ilişki vardır.

H2a: Rölativizm ile bireysel nedenlerden kaynaklı vergi kaçırma tutumu arasında pozitif ilişki vardır.

H2b: Rölativizm ile vergi sisteminden kaynaklı vergi kaçırma tutumu arasında pozitif ilişki vardır.

H3a: Makyavelizm idealizm ile bireysel nedenlerden kaynaklı vergi kaçırma tutumu arasındaki ilişkide ılımlaştırıcı etkiye sahiptir.

H3b: Makyavelizm rölativizm ile bireysel nedenlerden kaynaklı vergi kaçırma tutumu arasındaki ilişkide ılımlaştırıcı etkiye sahiptir.

H4a: Makyavelizm idealizm ile vergi sisteminden kaynaklı vergi kaçırma tutumu arasındaki ilişkide ılımlaştırıcı etkiye sahiptir.

H4b: Makyavelizm rölativizm ile vergi sisteminden kaynaklı vergi kaçırma tutumu arasındaki ilişkide ılımlaştırıcı etkiye sahiptir.

III. ETİK TEORİLERİ, BİREYSEL AHLAK FELSEFESİ VE MAKYAVELİZM

“Ethos” kelimesinden türetilen etik Yunanca bir terimdir. Etik terimi, ahlak felsefesi, ahlak bilimi ve töre bilimi olarak da kullanılmaktadır. Türk Dil Kurumu (TDK) etiği, “i. ahlak felsefesi; ii. felsefenin ödev, yükümlülük, sorumluluk ve erdem gibi kavramları analiz eden, doğruluk veya yanlışlık ile iyi veya kötü ile ilgili ahlaki yargıları ele alan, ahlaki eylemin doğasını soruşturan ve iyi bir yaşamın nasıl olması gerektiğini açıklamaya çalışan dalı” olarak tanımlamaktadır. Görmez, Atan, Altan, Sancak, Güleç, Eralp & ark. (2009), etiği “bir bireyin izlemesi gereken ahlaki standartlar ve kurallar, bireylerin doğru olarak nasıl davranacağını açıklayan ve tanımlayan ilkeler, değerler ve standartlar sistemi” olarak tanımlamıştır (Görmez, Atan, Altan, Sancak, Güleç, Eralp & ark., 2009:4).

Kuçuradi (2013) etik terimini farklı şekillerde tanımlamaktadır; a) Etik bazen ahlak sözcüğünün yerine kullanılmakta ve gruplar ve kişiler arası ilişkilerde beklenen değerlendirme normları ve davranışlar anlamına gelmektedir. Bunlar genel olarak yapılması ve yapılmaması gereken davranışları belirleyen bir felsefe disiplindir. b) Etik, bir grup insanın belirli bir amaca yönelik oluşturmuş olduğu normlar ve yazılı normların bütünü anlamında kullanılmaktadır. Etik, çoğu zaman normatif bir alan olarak sayılmakta ve “meta

etik”, “normatif-deontolojik etik” anlamlarına gelmektedir. Etik, olması gereken ile olmaması gerekeni gösteren değerler topluluğudur.

Ahlak ve etik konusunda eleştirel bakış açısına sahip ve bilgi düzeyi yüksek olan bireyler karşılaştıkları çelişkili konular ve sorunlarla ilgili yapıcı çözüm önerilerinde bulunabilirler. Etiğin bu aşamada önemli bir rolü vardır ve bireye bu rol toplum üyesi olarak nasıl var olabileceğini, ahlaksal açıdan neyin yapılacağını ya da yapılmayacağını, neyin doğru neyin yanlış olduğunu gösteren ve bireyin kendisini nasıl gerçekleştirebileceğine ilişkin yol ve yöntemler konusunda rehberlik eden bir felsefe disiplini (Pieper, 1999:21).

Ahlak ve etik arasında benzerliğin yanı sıra farklılıklar da vardır. Bu farklılıklar pratik ve teorik unsurlardan kaynaklanmaktadır. Etik, ahlakı kapsayan bir kavramdır; ahlak, toplumsal olarak kişinin inanç ve davranışlarını yönlendiren ve etiğin kuramsal yaklaşımının aksine, kişilerin yaşamlarını günlük hayatı nasıl idame ettirmeleri gerektiğine dair detayları araştıran bir sistemdir (Kılavuz, 2002:258).

Ahlak ve etik arasında etimolojik yaklaşım açısından farklılık yoktur. Latince “mores” sözcüğünden türemiş “ahlak” terimi ile Yunanca ethos sözcüğünden türetilen “etik” terimi gelenek, görenek ve alışkanlık anlamında kullanılmaktadır. Bu benzerliğe rağmen, ahlak olgusal ve tarihsel bir süreç iken, etik bu durumu inceleyen disiplindir. Bu nedenle, “ahlaksal problem” olarak günlük dilde kullanılan ifade aslında etik bir sorunu ifade etmektedir (Delius, 1997’den aktaran; Canbay, 2001:126). Etik, ahlak kavramını da içine alan geniş bir kavramdır.

Etik kavramı değişen çevre koşulları ve beklentilere paralel olarak günümüzde değişikliğe uğramıştır. Bilhassa bireysel etik algısı, yeni bir bakış açısı getirerek, bireye bilgi toplumunun üyesi olması sebebiyle daha eleştirel ve özgürlükçü bakış açısı kazandırmış, bireyde iç denetim odağının oluşmasına sebep olmuştur. Modern toplumlarda kurumsal etikten önce bireysel etik gelmekte bu da toplumun eğitimi ve dinamiğinin yakın ilişki içerisinde olduğunu göstermektedir. Bu, bireyin, toplum ile işbirliği içinde olmasını sağlamakta ve bireyin değer yargıları ile çevresel etkiler arasındaki farklılıkları azaltmakta, bireyin uyumlu, eşitlikçi, adaletli ve ahlaki açıdan erdemli olmasını sağlamaktadır (Uluğ, 2009:9).

Etik konusunu toplumun ekonomik, mali, siyasal her alanında görebiliriz. Vergi kaçırma konusundaki etik son derece önemlidir. Vergi mükelleflerinin dışsal bir zorlama olmaksızın vergilerini zamanında ödemeleri bunun için içsel bir motivasyon olması ve bunu

erdemli bir davranış olarak düşünmeleri etik konusundaki bakış açılarına göre şekillenmektedir.

III.I. Etik Teorileri

Etik karar verme, yanlış ve doğrunun ayırt edilmesinde bir eylemin etik veya etik olmadığı kararının verilmesinde önemli nedensel bir etmendir. Bu sebeple bireyin etiğe ilişkin karar verme sürecinde yol gösterici olarak bir takım teorileri dikkate aldığı ve bu teorilere göre davranışlarını sergilediği kabul edilir. Bu teoriler, bireyin karar verme süreçlerini ve aldığı kararları gösteren, ahlaki davranışlarının özünü oluşturan teorilerdir. Bu teoriler modern etik teorileri açısından (i) Deontolojik Etik Yaklaşımı ve (ii) Teleolojik Etik Yaklaşımı olarak iki başlık altında incelenmektedir (Türk, 2004: 3).

Hunt ve Vitell'in 1986 ve 1993 yıllarında "etik teorisi" ismiyle önerdikleri kavram, etik karar verme veya etik karar alma davranışının deontolojik ve teleolojik faktörlerin de içinde bulunduğu dışsal birçok faktör tarafından etkilendiğini ifade etmektedirler. Bu teoriye göre, bireyler doğru karar alma noktasında, deontolojik ve teleolojik ahlak anlayışına göre karar sürecini sorgulamaktadırlar. Her birey diğerlerinden farklı olduğu için, bu ahlaki kararlar arasındaki farklılıklar bireyin etik karar davranışını ve nihai kararı etkileyecektir. Etik karar ve yargılama sürecinde bireyin etik karar vermesi deontolojik veya teleolojik olarak karşımıza çıkacaktır (Zakaria, Haron & Ismail, 2010:45).

Etik araştırmacıları ve felsefeciler etik teoriler arasında anlamlı bir ayrışmaya giderek sonuçsalıcı (consequentialist) ve sonuçsalıcı olmayanlar (nonconsequentialist) olarak ikiye ayırmışlardır. Sonuçsalıcı bireyler eylemin sonuçlarını dikkate almakta ve bir eylemi doğru yapan etkenin sonuçları olduğunu düşünmektedirler. Sonuçsalıcı olmayan bireyler ise, ahlaki yükümlülüğü dikkate almakta ve bu ahlaki yükümlülüğün hangi ahlaki eylemden kaynaklandığını sorgulamaktadır. Günümüzde bu iki teori deontolojik ve teleolojik olarak literatürde yer almaktadır (Cherry & Fraedrich, 2002:952; Aktaran Atalan, 2019).

Deontolojik etik, bireyin sorumlu ve akıllı birer varlık olarak bir takım ödevleri yerine getirmek durumunda olduğu düşüncesinden hareketle ahlakın özüne ödevi yerleştirir (Cevizci, 2008:35). Deontolojik etik görev özlü yaklaşım olarak görülmektedir. Deontolojik etikte, her birey belirli bir göreve sahiptir ve görevin sonucuna bakılmaksızın, görevini ahlaki olarak yerine getirmesi gerekir (Warburton, 2016).

Deontolojik etik yaklaşımının temsilcisi Immanuel Kant'a göre, ahlak sadece ne yaptığımız ile ilgili değil, eylemin arkasında yatan sebeplerle de ilişkilidir. Bir davranışa

yönelik olarak içsel motivasyonun nedeni bir sorumluluk veya ödevden kaynaklı ise bu ahlaki bir eylemdir ve ancak bunun ahlaki olmadığı duyguların karıştığı bir durum halinde ifade edilir (Warburton, 2016). Kant'ın sistemleştirdiği deontolojik anlayış ön plana erdemli veya ahlaklı olmayı koymaktadır. Değerden önce ahlaklı ve erdemli olmak gelmekte ve ahlaki olarak iyiyi, eylemin sonuçlarından bağımsız olarak ortaya koymaktadır. “İyi”nin ne olduğunu tasarlayan öge Kant'ın görüşüne göre ahlak yasasıdır. Kant'ın ve deontolojik etiğin belirttiği gibi, yasadan önce neyin iyi neyin kötü olduğunu ahlaki kurallar belirlemelidir (Bircan, 2004:70).

Deontolojik etiğin yoğunlaştığı eylem, sonuçlardan çok eylemin doğru eylem olmasıdır ve sonuçlarından bağımsız olarak bir eylemin doğruluğunu veya yanlışlığını ortaya çıkarması üzerinde durmaktadır. Eylemin sonucundan öte bu ahlak anlayışı, eylemin özünde bulunan ödev ve niyetin önemli ve gerekli olduğunu ve bireyin yerine getireceği ödev ve sorumluluk açısından ahlakın temeline ödevi yerleştirmektedir. Deontolojik anlayışın yoğunlaştığı kavram sadece ödevler olmakta ve doğruluk açısından ahlaki bir eylemin kabul edilebilir olmasına önem vermektedir. Diğer bir açıdan deontolojik etik evrensellik, eşitlik ve tarafsızlık kavramlarına biçimsel ölçütler getirmektedir.

Kant'ın kurucusu olduğu deontolojik etiğin karşısında teleolojik etik bulunmaktadır. Sonuçlar hakkında rasyonel düşünme veya rasyonel olma anlamına gelmektedir. Sonuçsalci veya faydacılık etik yaklaşımı olarak da literatürde yer alan teleolojik etiğin temsilcisi Mill'dir. Felsefeye ilk olarak Bentham tarafından konu olan bu kavram, daha sonra Mill'in geliştirdiği yararçı veya faydacılık öğretileri ile sistem olarak ortaya konmuştur.

Teleolojik etik yaklaşımı, doğruluk açısından bir eylemin nihai kararının, o eylemin veya durumun amacı ve sonuçları ile ilişkili olduğunu savunur. Teleolojik etik yaklaşımı, ahlaki ilkeleri dikkate alarak ödev bilinciyle hareket ederek eylemden olumsuz etkilenenlerin olması durumunda, ahlaki açıdan o eylemin yanlış olacağını belirtir. Teleolojik etik eylemlerin yüksek ahlakilik düzeyine erişme durumunda amacın veya sonucun yüksek veya iyi ahlakilik amacıyla doğruya ulaşacağını ifade eder. Teleolojik etik, bu nedenle literatürde sonuççu etik olarak yer almaktadır (Bircan, 2004:68). Ahlaki değerler teleolojik ahlak görüşünde temel olarak alınmaktadır. Öncelikle iyi nedir sorusunun cevabı aranmakta ve daha sonra ise doğru eylemin ne olduğu sorusunun cevabı aranmaktadır. Dolayısıyla ahlaki ödevle ilişkin düşünmeden önce amaççı bir yaklaşım ile ahlaki değere ilişkin düşünme gerçekleşmekte ve ulaşılması gereken değer, amaç doğrultusunda belirlenmekte ve daha sonra aracı değerler o amaca ulaşmak için incelenmektedir (Bircan, 2004:69).

Teleolojik (sonuççu) etik o eylemin temelindeki ahlaki durumu dikkate almaksızın, eylemin sonucundaki ahlaki durumunu ön plana almaktadır. Eylemin sonucuna dair birey olumsuz bir varsayımda bulunması durumunda, teleolojik etik o eylemin ahlak dışı olduğunu ve o eylemin yapılmamasını ifade eder. Teleolojik etik, deontolojistlerin öncelik verdiği sorumluluk ve ödev kriterlerinden uzaklaşarak, bireyde mutluluk ve haz gibi maddi ölçütlere öncelik verir. Teleolojik etiğe göre tek ölçüt mutluluk ve hazdır. Bu nedenle teleolojik etiğe faydacılık yaklaşımı da denilmektedir. Deontolojik etik yaklaşımı evrenselliğe önem verirken, teleolojik etik bireyselciliği ön planda tutarak bireysel kazançta önem verir (Atalan, 2019).

III.II. Kişisel Ahlak Felsefesi

Bireyler karar alırken sahip oldukları ahlaki değerler ve etik felsefeleri, alacakları kararlarda kendilerine yol gösterir. İş hayatında ve sosyal yaşamda alınan kararların bir kısmı bilinçli bir şekilde rasyonel olarak alınır, bazen ise sosyo kültürel yapıdaki farklılıklar sebebiyle ahlaki ve etik değerlerdeki farklılıklar alınacak kararlarda etkili olur. Bunlara ek olarak bireylerin alacakları kararlar üzerinde bireylere ait demografik faktörler de etki eder. Karar alma davranışı bireysel farklılıklar, ahlaki bakış açıları ve bireylerin etik felsefelerinin etkisinde gerçekleşir.

Kişisel ahlak felsefesi, bireylerin bireysel ahlaki değerlendirmelerde ve davranışları ile ilgili etik yargılarda bulunmasına ve değerlendirmeler sonrası oluşacak farklılıkları ortaya koymaya çalışmaktadır. Deontoloji ve teleoloji görüşleri dikkate alınarak ortaya konulan kişisel ahlak felsefesi bireyin durumlar karşısında ahlaki bakışını ifade eden bir kavramdır (Özbek,2012).

III.III.1. Kişisel Ahlak Felsefesi'nin Boyutları

Bir bireyin ahlaki, inancı, tutumu ve etik değerleri bireysel etik felsefesinin temelini oluşturur (Forsyth, 1980:176). Etik bir yargılama için bireysel etik felsefesi bir rehber niteliğindedir. Bireysel etik felsefesi etik çıkmazların çözümünde yol haritası sunar (Forsyth, 1980:176). Schlenker & Forsyth (1977), bireysel etik farklılıkları saptamak için, normatif etik teorileri esas alarak 68 ifadeden oluşan bir soru formatı hazırlamış daha sonra bunu 20 soruya indirerek bu 20 soru ile bireylerin etik ideolojilerine göre ayrıştırma yapmıştır (Davis, Andersen & Curtis, 2001:36). Sınıflandırma bireyin idealist değerleri benimseyip benimsememesine göre ahlaki kuralların evrensel veya göreceli olup olmadığını belirlemektedir.

Schlenker & Forsyth (1977) ve Forsyth (1980) yaptıkları çalışmada, kişisel etik felsefesi kavramının (klasik etik felsefedeki farklılıkların) idealizm ve rölâtivizm boyutları ile açıklanabileceğini öne sürmüşlerdir. Deontolojik ve teleolojik etik sistemlere dayandırılarak ortaya konan bu iki alt başlık, bireylerin ahlaki sınıflandırmaları ve değerlendirmelerine ilişkin geniş bir bakış açısı sunarak bireylerin etik karar alması üzerinde bir yaklaşım sunmaktadır.

İdealizm: İdealizm her zaman “doğru” olmayı esas alarak olumlu ve istenilen sonuçları elde edebileceğini kabullenme derecesidir. İdealizm seviyesi düşük olan bireyler arzu edilen iyi sonuçlar ile istenmeyen sonuçları çoğu zaman bir biri ile karıştırırlar (Forsyth, 1980). Forsyth’ye göre idealist bireyler başka bireyleri kötü etkileyecek davranışlardan kaçınırken aynı zamanda, diğer bireylerin refahını ön planda tutmaya çalışmaktadırlar (Forsyth, 1980).

Rölâtivizm (Görecelilik): Görecelilik “genel geçer, salt ahlâki değerlerin olmadığını, bütün değerlerin toplumlara, çağlara, kişilere, yaşam biçimlerine, kültür durumlarına göre değiştiğini öne süren öğretidir”dir (Akarsu’dan (1988) aktaran; Altunışık, 2018:262). Rölâtivizm, etik şüpheciliğe dayalı genel ahlak kurallarını reddeden bir ideolojidir (Forsyth, 1980:176). Rölâtivizm kesin olmamakla birlikte devirden devire ve kişiden kişiye değişiklik gösteren bir kavramdır. Rölâtivizm kavramına göre, herkes için mutlak geçerli bir gerçeklik olmadığı gibi aynı zamanda, gerçeklik ve hakikat durum ve mekâna göre de değişebilir. Başka bir deyişle evrensel bir mutlak gerçeklik kavramından söz etmek mümkün değildir. Görecelilik kavramında esas olan kültürel, dilsel, toplumsal ve tarihsel açılardan farklı yorumların olmasıdır (Sünter, 2019:759).

Rölâtivist (Görecelilik) eğilim taşıyan bireyler mutlak ve evrensel ahlaki kuralları reddeden bir ahlaki yargı benimseyerek ahlaki kuralların yerin, zamanın ve kültürün bir işlevi olarak durumsal bir bağlamda var olduklarını düşünürler. Yargıya varırken yüksek oranda rölâtivistler ahlaki ilkelerin önemli olmadığına inanırlar; çünkü bu kişilere göre belirleyici olan bağlamsal faktörlerdir. Daha az rölâtivist biri ahlaki yargıya varırken mutlak ahlaki kuralların önemine vurguda bulunur (Yazıcı & Yazıcı, 2019:1003).

Rölâtivizm, bireyin olaylara bakışının toplumun çoğunluğunu oluşturan insanların bakışından ne kadar farklı olduğu ile alakalıdır. İdealizm ise, bireyin çoğunluğun ahlaki bakış açısını ne ölçüde kabul ettiği ile alakalıdır. Yüksek rölâtivistler eylemin sebebine göre kendi hür iradeleri ile karar alırken idealist bireyler eylemin evrensel ahlak kurallarına uygun olup

olmadığı ile ilgilenirler (Alleyn, Devonish, Allman, Soverall & Marshall, 2010; Aktaran Özbek, 2012).

III.II.II. Kişisel Ahlak Felsefesi'nin Sınıflandırılması

Forsyth (1980) bireyi idealist ve rölativist olarak iki farklı gruplandırma yapmak yerine, idealist ve rölativist olan iki boyut için 2x2'lik bir tablo hazırlamıştır. Forsyth (1980)'in ortaya koyduğu bu iki boyutlu model, bireyin idealizm veya rölâtivizm düzeyine göre etik kararlarında değişiklik göstereceğini ifade etmektedir. (Davis, Andersen & Curtis, 2001: 37).

Tablo 1, bireyin idealist veya idealist olmayan değerleri ne kadar kabul edip etmediğine göre ve kabul ettiği etik kuralların göreceli veya evrensel olduğuna göre dağılımlar ortaya koymaktadır. 2x2 olarak oluşturulan bu model, bireyin karar alırken bu dört yaklaşımından birini kabul edeceği varsayımına dayanır. Bu yaklaşımlar; durumsalcı, mutlakçı, öznelci ve istisnacı yaklaşımlardır. Her bir yaklaşımın yüksek ve düşük idealizm veya rölativizm düzeyi bulunmaktadır ve bireyin etik durumu hakkında bir yaklaşım ortaya koymaktadır.

Tablo I: Kişisel Ahlak Felsefesi'nin Sınıflandırılması

		Rölativizm (Görecelilik) Düzeyi	
		Yüksek	Düşük
İdealizm Düzeyi	Yüksek	Durumsalcı (Situationist) Yaklaşım Ahlak kurallarını göz ardı eden ve her bir durumda, bireyselliği ön planda tutan, rölativist kişidir.	Mutlakçı (Absolutist) Yaklaşım En iyi sonuçlara, evrensel ahlak kurallarını her daim takip ederek ulaşılacağını varsayar.
	Düşük	Öznelci (Subjectivist) Yaklaşım Evrensel ahlak kurallarından ziyade, birey kişisel değer ve yargıları temel alarak bir değerlendirme yapar. Rölativist	İstisnacı (Exceptionist) Yaklaşım Ahlaki kurallar, ahlaki yargılama için kılavuz görevi görür. Ancak istisnai durumlar bu kuralları esnetebilir. Faydacı, teleolojik

Kaynak : (Forsyth, 1980; Aktaran Atalan, 2019)

Tablo I'e göre bireysel ahlak felsefesinin sınıflandırılmasının düzeyleri şu şekilde sınıflandırılmakta ve yorumlanmaktadır;

Durumsalcılar idealizm ve rölativizm (görecelilik) düzeyleri yüksek bireylerdir. Durumsalcıların, pozitif sonuçlara erişme arzusu (idealizm) ile temel ahlak felsefesini kabul etmemesi (rölativizm), ahlaki yargılar ortaya koyarken durumsallığın önemini ön plana çıkarır (Forsyth, 1985:264).

Mutlakçılar ise rölativizm düzeyleri düşük ve idealizm düzeyleri yüksek olan bireylerdir. Bu boyutu kabul etmiş olan birey, en iyi sonuca ulaşmak için evrensel ahlak kurallarının önemli olduğunu ve takip edilmesinin ihtiyaç olduğunu düşünmektedir (Forsyth, 1980:176).

Öznelciler ise idealizm düzeyleri düşük ve rölativizm düzeyleri yüksek bireylerdir ve genel ahlak kurallarını kabul etmemektedirler (yüksek rölativizm). Ancak öznelci bireyler, herkesi ilgilendiren olası olumlu sonuçlara ulaşma ihtimali üzerinde pozitif düşünmemektedirler (Forsyth, 1992:463).

İstisnacılar ise idealizm ve rölativizm düzeyleri düşük bireylerdir. Bu bireyler, ahlaki kuralların bireylerin faaliyetlerinde yol gösteren bir kılavuz olduğunu düşünmektedirler.

Bu farklı dört alt yaklaşımın her bir sınıflandırmanın anlaşılması açısından “yalan söylemek” durumuna göre bir örnek ile şu şekilde açıklanması yararlı olacaktır. **Durumsalçı** olan bireyler, duruma göre yalan söylenebileceğini, bazı durumlarda ise asla yalan söylenmemesi gerektiğini savunurken, **mutlakçı** olan bireyler, durum ne olursa olsun yalan söylenmemesi gerektiğini savunurlar. **Öznelciler** ise kişisel çıkarları için kendi düşüncelerine uygun bir durumda yalan söylenebileceğini savunurken, istisnacılar, bu yalanın bireye ve topluma zararından çok yarar getireceğine inanırlarsa, yalan söylenebileceğini savunmaktadırlar (Özbek, 2012).

III.III. Makyavelizm

Makyavelizm kavramı 1532 yılında, gücü kazanmayı ve kazanılan gücü elinde tutmayı anlatan “Söylevler” ve “Prens” adlı çalışmaları ortaya koyan İtalyan siyasetçi Niccola Machiavelli’ye dayanmaktadır. İtalyan düşünür ve siyaset bilimcisi Niccola Machiavelli’nin düşünceleri ve fikirleriyle ortaya çıkan makyavelizm, herhangi bir amaca ulaşmak için her eylemin meşru olduğunu savunmaktadır.

Toplumsal bir düzeni yeniden kurma ya da geliştirme bilinci ile hareket eden bir nevi ders kitabı olarak yazılan Prens kitabı, gücün sürekli nasıl olacağı konusunda bilinmesi gereken ve duruma karşı yapılması gerekenleri, gücü ele geçirme konusunu anlatan bir kitaptır (Machiavelli, 2006’dan aktaran ; Mandacı, 2007).

Niccola Machiavelli’nin “Söylevler” isimli çalışmasında ise bireylerin korkak ve zayıf oldukları, aynı zamanda diğer bireylerden gelen baskıların temel konumunda olan etik değerleri eksik olduklarından bahsetmiş ve adil olmanın yöntemlerini ortaya koymuştur

(Macrosson & Hemphill, 2001:355). Makyavelizm amaca ulaşmak için, amaca giden yolda ortaya çıkan her türlü yasal, ahlaki ve etik zorunlulukları ve engelleri görmezden gelme durumudur (Sungur, 2017:1362).

Genel olarak makyavelizm, çıkarları için diğer bireyleri kullanmaktan çekinmeyen ve bireysel başarı için savaşmayı amaç edinen bu davranış biçiminin yanı sıra, Machiavelli'nin geleceğin prenslerine yani gücü elde edecek olan kişiye, zamanı geldiğinde ılımlı davranışta bulunmasını vurgulamıştır (Kessler, Bandelli, Spector, Borman, Nelson & Penney, 2010:1869).

IV. TEORİK ARAŞTIRMA MODELİ VE HİPOTEZLERİN TESTİ

IV.I. Örneklem ve Kullanılan Ölçekler

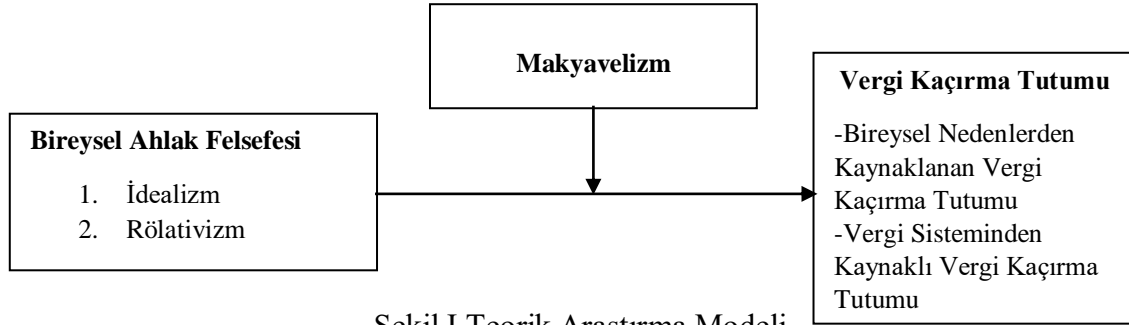
Bu çalışmada, veri toplamak için anket yöntemi kullanılmıştır. Bu amaçla Yalova ve İstanbul Üsküdar'da Esnaf ve Sanatkarlar Odalarına kayıtlı faaliyet gösteren vergi mükellefleri çalışmaya dahil edilmiştir. Odaya kayıtlı Yalova'da 1.200 ve Üsküdar'da 2.212 üye faaliyet göstermektedir. Kolayda örnekleme yöntemi kullanılarak bu üyelerden ulaşılabilen her birey çalışmaya dahil edilmiştir. Google Form kullanılarak hazırlanan anket formu mükelleflere hem mail yoluyla gönderilmiş hem de yüz yüze görüşmelerle mükelleflerin çalışmaya katılımı sağlanmıştır. Bu yolla Yalova'da 132, Üsküdar'da 75 vergi mükellefinin çalışmaya katılımı sağlanmıştır. Örneklem büyüklüğünün ana kütle temsil yeterliliği düşüktür. Bu sebeple bu çalışmanın sonuçlarını genellemek doğru olmaz.

İdealizm ve rölativizmi ölçmek amacıyla Schlenker & Forsyth (1977) ve Forsyth (1980) tarafından geliştirilen ve Yazıcı & Yazıcı (2010) çalışmasında kullanılan "Etik durum Ölçeği" (Ethics Position Questionnaire) kullanılmıştır. İlgili ölçek hem ulusal hem de uluslararası literatürde çok defa kullanılmış olup, geçerliliği ve güvenilirliği farklı çalışmalarda test edilmiştir. 20 sorudan oluşan etik durum ölçeğinde, 10 soru bireyin idealizm düzeyini belirlerken, geriye kalan 10 soru da bireyin rölativizm düzeyini ölçmektedir.

Makyavelizmi ölçmek için Christie & Geis (1970) tarafından geliştirilen Mach-IV ölçeği kullanılmıştır. Bu ölçek bireylerin makyavelist düzeylerini ölçmek amacıyla daha önce literatürde sıklıkla kullanılan bir ölçektir. 20 sorudan oluşan Mach-IV ölçeğindeki 10 soru makyavelist fikirleri destekleyen ifadelerden oluşmakta, diğer 10 soru ise makyavelist fikirlerini desteklemeyen ifadelerden oluşmaktadır. Makyavelist ifadeler Niccola Machiavelli'nin kendi ifadelerinden, makyavelist olmayan ifadeler ise Christie & Geis (1970)'in ifadelerinden oluşmaktadır. Bu çalışmada, Christie & Geis (1970) tarafından

geliştirilen, literatürde çeşitli çalışmalarda geçerlilik ve güvenilirliği test edilmiş olan ve Mandacı (2007) tarafından da Türkçeye çevrilerek kullanılan Mach-IV ölçeği kullanılmıştır. Bağımlı değişkenimiz olan vergi kaçırma tutumu ile ilgili sorular McGee (2006) ve McGee (2014) çalışmasında kullanılan ölçekten alınmıştır. Çalışmaya ait teorik araştırma modeli aşağıdadır.

IV.II. Teorik Araştırma Modeli

Şekil I. Teorik Araştırma Modeli

IV.III. Verilerin Analizi

IV.III.1. Demografik Bulgular

Çalışmaya katılanlara ilişkin demografik bulgular aşağıdaki tabloda verilmektedir.

Tablo II. Örnekleme İlişkin Demografik Bilgiler

Karakteristikler		Frekans	Yüzde
Çalışılan Yer	Yalova	132	64.40
	İstanbul	73	35.60
Toplam		205	100,00
Çalışılan Sektör	Muhasebeci	98	47.80
	Diğer Sektör	107	52.20
Toplam		205	100,00
Cinsiyet	Kadın	74	36.10
	Erkek	131	63.90
Toplam		205	100,00
Medeni Durum	Evli	108	52.70
	Bekâr	96	76.80
	Diğer	1	0,50
Toplam		205	100,00
Eğitim	Lise	44	21.50
	Ön Lisans	36	17.60
	Lisans	85	41.5
	Yüksek Lisans	38	18.5
	Doktora	2	1
Toplam		205	100,00
Yaş	15-25 Yaş	21	10,2
	26-34 Yaş	94	45,90
	35-45 Yaş	60	29,30
	46-55 Yaş	29	14,1
	56+ Yaş	1	0,5
Toplam		205	100,00

Tablo II. Devamı			
İş Tecrübesi	1-5 Yıl	68	33,20
	5-10 Yıl	54	26,30
	10-15 Yıl	40	19,50
	15-20 Yıl	23	11,20
	20+ Yıl	20	9,80
Toplam		205	100,00
Çalışan Sayısı	1-5 Kişi	154	75.10
	6-10 Kişi	23	11.20
	11-15 Kişi	5	2,40
	16-20 Kişi	3	1,50
	20+ Kişi	20	9,80
Toplam		205	100,00

Faktör modelinin uygunluğunu test etmek için KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) örneklem yeterlilik testi ve Bartlett testi kullanılmıştır. Test sonuçları Tablo III' de verilmektedir. Bu çalışmada KMO değeri 0,865'dir. Bu oran bize örneklem sayısının faktör analizi yapmak için yeterli olduğunu göstermektedir. Bartlett testi sonucu, ana kütle içindeki değişkenler arasında güçlü bir ilişki olduğunu göstermektedir (ki-kare: 3837.599; $p < 0,01$) (Nakip, 2003, s.408).

Tablo III. KMO ve Bartlett's Test Sonuçları

Kullanılan Test		Değeri
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,865
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	3837.599
	df	561
	Sig.	,000

IV.III.II. Faktör Analizi

Bu çalışmada, en uygun faktör yapısının belirlenmesi için dikey döndürme yöntemlerinden Varimax yöntemi kullanılarak keşifsel faktör analizi yapılmıştır. Bu amaçla bağımsız ve bağımlı değişkenler aynı anda faktör analizine tabi tutulmuş ve faktör yapısını bozan ve başka faktörlere yüklenen sorular çıkartılarak en uygun faktör yapısına ulaşılmıştır. Faktör analizi sonrası idealizm, rölativizm, makyavelizm, bireysel sebeplerden kaynaklı vergi kaçırma tutumu ve vergi sisteminden kaynaklı vergi kaçırma tutumu olmak üzere 5 faktör elde edilmiştir.

Ölçeklerin güvenilirliğini test etmek için Cronbach α (alfa) katsayıları kullanılmıştır. Tüm Cronbach α değerleri 0.70 oranının üzerindedir bu oran literatürde genel kabul gören bir orandır (Nunnally, 1978). Bu bilgi bize bu çalışmada kullanılan ölçeklerin güvenilir olduğunu göstermektedir. Faktör analizi sonuçları ve Cronbach α değerleri Tablo IV'te verilmektedir.

Tablo IV. Faktör Analizinin Sonuçları

	Vergi sisteminden kaynaklı vergi kaçırma tutumu (JSTE)	Bireysel sebeplerden kaynaklı vergi kaçırma tutumu (SITE)	İdealizm	Rölativizm	Makyavelizm
Cronbach α	0.92	0.91	0.86	0.76	0.70
JSTE 3	0.848				
JSTE 4	0.842				
JSTE 11	0.774				
JSTE 13	0.774				
JSTE 6	0.767				
JSTE 1	0.727				
JSTE 14	0.662				
SITE 7		0.795			
SITE 5		0.725			
SITE 9		0.688			
SITE 15		0.674			
SITE 12		0.642			
SITE 10		0.585			
SITE 8		0.577			
SITE 2		0.540			
İdealizm3			0.811		
İdealizm 4			0.795		
İdealizm 2			0.746		
İdealizm 6			0.745		
İdealizm 5			0.727		
İdealizm 1			0.662		
Rölativizm5				0.741	
Rölativizm 3				0.740	
Rölativizm 2				0.647	
Rölativizm 9				0.592	
Rölativizm 4				0.571	
Rölativizm 6				0.552	
Rölativizm 7				0.551	
Rölativizm 1				0.496	
Makyavelizm20					0.732
Makyavelizm 14					0.690
Makyavelizm 17					0.689
Makyavelizm 13					0.585
Makyavelizm 11					0.584

IV.III.III. Tanımlayıcı İstatistikler ve Korelasyon Analizi

Faktör analizi sonrası ortaya çıkan değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemek için Pearson korelasyon analizi yapılmıştır. Değişkenlere ilişkin korelasyon analizi sonuçları ile ortalama ve standart sapma değerleri Tablo V’te verilmiştir.

Tablo V. Tanımlayıcı İstatistikler ve Değişkenler Arasındaki Korelasyon

	Ortalama	St. Sapma	İDEALİZM	RÖLATİVİZM	MAKYAVELİZM	SITE	JSTE
İDEALİZM	4.367	0.690	1.000				
RÖLATİVİZM	3.346	0.740	0.013	1.000			
MAKYAVELİZM	3.095	0.753	-0.210**	-0.008	1.000		
SITE	1.818	0.793	-0.375**	0.085	0.190**	1.000	
JSTE	2.295	1.095	-0.279**	0.022	0.267**	0.744**	1.000

**0,01 düzeyinde anlamlıdır. (SITE: Bireysel sebeplerden kaynaklı vergi kaçırma tutumu (menfaat/çıkar amaçlı vergi kaçırma); JSTE: Vergi sisteminden kaynaklı vergi kaçırma tutumu-Vergi sisteminin adaletsiz olduğunu düşünmesi sonucu vergi kaçırması)

Tablo V incelendiğinde, idealizmin, makyavelizm, bireysel sebeplerden kaynaklı vergi kaçırma tutumu ve vergi sisteminden kaynaklı vergi kaçırma tutumu arasındaki ilişki negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p < 0.01$). Yani bireylerin idealizm düzeyi arttıkça makyavelizm düzeyleri düşmekte ve bireysel sebeplerden kaynaklı ve vergi sisteminden kaynaklı vergi kaçırma tutumları azalmaktadır. Korelasyon katsayıları incelendiğinde diğer değişkenimiz makyavelizm ile bireysel sebeplerden kaynaklı vergi kaçırma tutumu ve vergi sisteminden kaynaklı vergi kaçırma tutumu arasındaki ilişki pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Bu bulgu bize makyavelist bireylerin daha çok vergi kaçırma eğiliminde olduklarını göstermektedir. Benzer şekilde, bireysel sebeplerden kaynaklı vergi kaçırma tutumu ile vergi sisteminden kaynaklı vergi kaçırma tutumu arasındaki ilişki pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Kişisel ahlak felsefesinin diğer değişkeni rölativizm ile diğer değişkenler arasında ise istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır.

IV.III.IV. Regresyon Analizi ve Hipotezlerin Testi

Bu çalışmada, kişisel ahlak felsefesinin alt boyutları olan idealizm ve rölativizmin, vergi kaçırma tutumuna olan etkisi ve bu ilişkide makyavelizmin ılımlaştırıcı değişken etkisi incelenmiştir. Vergi kaçırma tutumu iki ayrı boyutta ele alınmıştır. İlk boyutta menfaat/çıkar amaçlı vergi kaçırma tutumu, bu çalışmada bireysel sebeplerden kaynaklı vergi kaçırma tutumu (SITE) olarak isimlendirilmiştir. İkinci boyut ise bireyin vergi sisteminin adaletsiz olduğunu düşünmesi sonucu vergi kaçırması yani adaletsizlik algısı sebebiyle vergi kaçırma

tutumu, bu çalışmada vergi sisteminden kaynaklı vergi kaçırma tutumu (JSTE) olarak isimlendirilmiştir.

IV.III.IV.I. Kişisel Ahlak Felsefesinin Bireysel Sebeplerden Kaynaklı Vergi Kaçırma Tutumu Üzerindeki Etkileri

Kişisel ahlak felsefesinin alt boyutlarının (idealizm ve rölativizm) bireysel sebeplerden kaynaklı vergi kaçırma tutumu üzerindeki etkilerini incelemek için aşağıdaki regresyon modelleri oluşturulmuştur. Model 1a idealizm'in ve rölativizm'in bireysel sebeplerden kaynaklı vergi kaçırma tutumu üzerindeki etkisini incelemek için oluşturulmuştur, bu modele kontrol değişken olarak yaş ve eğitim eklenerek model 1b oluşturulmuştur. İlgili modeller;

$$\text{Model 1a: SITE} = \beta_0 + \beta_1 * \text{İdealizm} + \beta_2 * \text{Rölativizm} + e$$

$$\text{Model 1b: SITE} = \beta_0 + \beta_1 * \text{İdealizm} + \beta_2 * \text{Rölativizm} + \beta_3 * \text{Yaş} + \beta_4 * \text{Eğitim} + e$$

(SITE = Bireysel Sebeplerden Kaynaklı Vergi Kaçırma Tutumu)

Tablo VI. Kişisel Ahlak Felsefesinin Bireysel Sebeplerden Kaynaklı Vergi Kaçırma Tutumu Üzerindeki Etkisi

	Bağımlı Değişken			Bağımlı Değişken		
	Model 1a Bireysel Sebeplerden Kaynaklı Vergi Kaçırma Tutumu (SITE)			Model 1b Bireysel Sebeplerden Kaynaklı Vergi Kaçırma Tutumu (SITE)		
Bağımsız Değişkenler	β	t	P	β	t	P
Sabit Katsayı	3.387	8.433	0.000	3.171	6.918	0.000
İdealizm	-0.433	-5.798	0.000	-0.437	-5.637	0.000
Rölativizm	0.096	1.383	0.168	0.106	1.498	0.136
Yaş	-	-	-	0.066	1.069	0.287
Eğitim	-	-	-	0.014	0.255	0.799
F	17.666			9.082		
R²	.149			.154		
Adj R²	.140			.137		
Gözlem Sayısı	204			204		

Bireysel ahlak felsefesinin alt boyutları olan idealizm ve rölativizmin, bireysel sebeplerden kaynaklı vergi kaçırma tutumu üzerindeki etkilerinin incelendiği Model 1 istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (F=17,666; p<0,01). Model parametreleri incelendiğinde idealizm'in bireysel sebeplerden kaynaklı vergi kaçırma tutumu üzerindeki etkisi negatif yönde ve istatistiksel olarak anlamlıdır (p<0,01). Bu bulgu bize bireylerin idealizm düzeyleri arttıkça bireysel sebeplerden kaynaklı vergi kaçırma tutumlarının azaldığını göstermektedir. Modelde yer alan diğer bağımsız değişken rölativizmin ise bireysel

sebeplerden kaynaklı vergi kaçırma tutumu üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlı bulunamamıştır ($p>0,10$).

Bağımsız değişkenlerimize kontrol değişkenlerin eklendiği model 1b istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($F=9,082;p<0,01$). Model 1b'nin parametreleri incelendiğinde, model 1a'da olduğu gibi idealizmin bireysel sebeplerden kaynaklı vergi kaçırma tutumu üzerindeki etkisi negatif ve istatistiksel olarak anlamlı iken modelde yer alan diğer değişkenlerin (makyavelizm, yaş, eğitim) bireysel sebeplerden kaynaklı vergi kaçırma tutumu üzerindeki etkileri istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur ($p>0,10$). Yani bizim örneklemimizden elde edilen sonuçlara göre, bireylerin idealizm düzeyleri arttıkça bireysel sebeplerden kaynaklı vergi kaçırma tutumları azalmaktadır. Örneklemimizden elde edilen bu sonuca göre, H1a hipotezi desteklenirken, H2a hipotezi desteklenememiştir.

IV.III.IV.II. Kişisel Ahlak Felsefesinin Vergi Sisteminden Kaynaklı Vergi Kaçırma Tutumu Üzerindeki Etkileri

Kişisel ahlak felsefesinin vergi sisteminden kaynaklı vergi kaçırma tutumu üzerindeki etkilerini incelemek için aşağıdaki regresyon modelleri oluşturulmuştur. Model 2a'da kişisel ahlak felsefesinin vergi sisteminden kaynaklı vergi kaçırma tutumu üzerindeki etkileri incelenmiş, ilgili modele yaş ve eğitim kontrol değişken olarak eklenerek model 2b oluşturulmuştur. İlgili modeller;

$$\text{Model 2a: } \mathbf{JSTE} = \beta_0 + \beta_1 * \text{İdealizm} + \beta_2 * \text{Rölativizm} + e$$

$$\text{Model 2b: } \mathbf{JSTE} = \beta_0 + \beta_1 * \text{İdealizm} + \beta_2 * \text{Rölativizm} + \beta_3 * \text{Yaş} + \beta_4 * \text{Eğitim} + e$$

(**JSTE** = Vergi Sisteminden Kaynaklı Vergi Kaçırma Tutumu)

Tablo VII. Bireysel Ahlak Felsefesinin Vergi Sisteminden Kaynaklı Vergi Kaçırma Tutumu Üzerindeki Etkisi

	Bağımlı Değişken			Bağımlı Değişken		
	Model 2a Vergi Sisteminden Kaynaklı Vergi Kaçırma Tutumu (JSTE)			Model 2b Vergi Sisteminden Kaynaklı Vergi Kaçırma Tutumu (JSTE)		
Bağımsız Değişkenler	β	t	p	β	t	p
Sabit Katsayı	4.108	7.124	0.000	3.850	5.878	0.000
İdealizm	-0.444	-4.143	0.000	-0.496	-4.476	0.000
Rölativizm	0.038	0.379	0.705	0.064	0.632	0.528
Yaş	-	-	-	0.018	0.208	0.835
Eğitim	-	-	-	0.135	1.767	0.079
F	8.634			5.149		
R²	.079			.093		
Adj R²	.070			.075		
Gözlem Sayısı	204			204		

Bireysel ahlak felsefesinin vergi sisteminden kaynaklı vergi kaçırma tutumuna etkisinin incelendiği her iki modelde istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (F=8,634,p<0,01; F=5,149, p<0,01). Model parametreleri incelendiğinde her iki modelde de idealizm'in vergi sisteminden kaynaklı vergi kaçırma tutumu üzerindeki etkisi negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (p<0,01). Yani, bireylerin idealizm düzeyleri arttıkça vergi sisteminden kaynaklı vergi kaçırma tutumları azalmaktadır. Kontrol değişkenlerinden eğitimin vergi sisteminden kaynaklı vergi kaçırma tutumu üzerindeki etkisi pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (p<0,10). Bu bulguya göre eğitim düzeyi arttıkça vergi sisteminden kaynaklı (adaletsizlik algısı sebebiyle) vergi kaçırma tutumu artmaktadır. Modelde yer alan diğer değişkenlerimiz rölativizm ve yaş ile vergi sisteminden kaynaklı vergi kaçırma tutumu arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunamamıştır (p>0,10). Örneklemimizden elde edilen bu bulguya göre, H1b hipotezi desteklenirken, H2b hipotezi desteklenememiştir.

IV.III.IV.III. Makyavelizmin İlımlaştırıcı Etkisi

Bu çalışmada, kişisel ahlak felsefesinin (idealizm ve rölativizm) vergi kaçırma tutumu üzerindeki etkilerinin yanı sıra bu ilişkide makyavelizmin ilımlaştırıcı değişken etkisi de incelenmiştir. İlımlaştırıcı etki için, bireyler makyavelizm düzeylerine göre düşük ve yüksek makyavelistler olarak iki gruba ayrılmış, idealizmin ve rölativizmin vergi kaçırma tutumuna olan etkisi bu iki grupta ayrı ayrı incelenerek karşılaştırılmıştır. Bu amaçla oluşturulan regresyon modelleri;

$$\text{Model 3a (b): SITE} = \beta_0 + \beta_1 * \text{İdealizm} + \beta_2 * \text{Rölativizm} + \beta_3 * \text{Yaş} + \beta_4 * \text{Eğitim} + e$$

(3a: Makyavelizm düzeyi düşük olanlar; 3b: Makyavelizm düzeyi yüksek olanlar)

$$\text{Model 4a(b): JSTE} = \beta_0 + \beta_1 * \text{İdealizm} + \beta_2 * \text{Rölativizm} + \beta_3 * \text{Yaş} + \beta_4 * \text{Eğitim} + e$$

(4a: Makyavelizm düzeyi düşük olanlar; 4b: Makyavelizm düzeyi yüksek olanlar)

Tablo VIII. Bireysel Ahlak Felsefesi ile Bireysel Sebeplerden Kaynaklı Vergi Kaçırma Tutumu Arasındaki İlişkide Makyavelizmin İlimlaştırıcı Değişken Etkisi

	Bağımlı Değişken			Bağımlı Değişken		
	Model 3a Bireysel Sebeplerden Kaynaklı Vergi Kaçırma Tutumu (SITE)			Model 3b Bireysel Sebeplerden Kaynaklı Vergi Kaçırma Tutumu (SITE)		
	Düşük Makyavelistler Mean ≤ 3,09			Yüksek Makyavelistler Mean > 3,09		
Bağımsız Değişkenler	β	t	p	β	t	p
Sabit Katsayı	2.133	3.526	0.001	3.523	5.184	0.000
İdealizm	-0.266	-2.526	0.013	-0.503	-4.596	0.000
Rölativizm	0.103	1.028	0.307	0.125	1.294	0.198
Yaş	0.108	1.320	0.190	0.071	0.782	0.436
Eğitim	0.002	0.024	0.981	0.018	0.248	0.805
F	2.196			6.406		
R²	.095			.188		
Adj R²	.052			.158		
Gözlem Sayısı	88			115		

Makyavelizmin ılımlaştırıcı değişken etkisini incelemek için, makyavelizm düzeyine göre çalışmaya katılan bireyler düşük ve yüksek makyavelistler olarak iki gruba ayrılmış ve bu iki grupta kişisel ahlak felsefesinin vergi kaçırma tutumuna etkisi incelenmiştir. Düşük makyavelizm düzeyine sahip olan bireylerde kişisel ahlak felsefesinin bireysel sebeplerden kaynaklı vergi kaçırma tutumuna etkisinin incelendiği Model 3a istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (F=2.196; p<0,10). Modelde yer alan değişkenler incelendiğinde, idealizmin bireysel sebeplerden kaynaklı vergi kaçırma tutumu üzerindeki etkisi negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (β=-0.266; p<0,05). Yani makyavelizm düzeyi düşük olan bireylerde idealizm düzeyi arttıkça bireysel sebeplerden kaynaklı vergi kaçırma tutumu azalacaktır. Modelde yer alan diğer değişkenlerin bireysel sebeplerden kaynaklı vergi kaçırma tutumu üzerindeki etkileri istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur.

Yüksek makyavelizm düzeyine sahip olan bireylerde kişisel ahlak felsefesinin bireysel sebeplerden kaynaklı vergi kaçırma tutumuna olan etkisini incelemek amacıyla oluşturulan Model 3b istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (F=6.406, p<0,01). Model 3a ile benzer şekilde bu modelde de idealizmin bireysel sebeplerden kaynaklı vergi kaçırma tutumuna olan etkisi negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Yani makyavelizm düzeyi yüksek

olan bireylerde idealizm düzeyi arttıkça bireysel sebeplerden kaynaklı vergi kaçırma tutumu azalacaktır. Makyavelizmin ılımlaştırıcı değişken etkisi için Model 3a ve 3b parametreleri karşılaştırıldığında, idealizmin bireysel sebeplerden kaynaklı vergi kaçırma tutumu üzerindeki etkisi model 3a'da $\beta = -.266$ ve %5 düzeyinde anlamlı iken, Model 3b'de bu etki $\beta = -.503$ 'e çıkmış ve %1 düzeyinde anlamlı hale gelmiştir. Bu bulgu bize yüksek makyavelist bireylerde idealizmin bireysel sebeplerden kaynaklı vergi kaçırma tutumu üzerindeki negatif etkisinin daha yüksek olacağı sonucunu vermektedir. Yani yüksek makyavelist bireylerde idealizm düzeyi arttıkça bireysel sebeplerden kaynaklı vergi kaçırma tutumları azalacaktır. Dolayısıyla Makyavelizm, idealizm ve bireysel sebeplerden kaynaklı vergi kaçırma tutumu arasındaki ilişkide ılımlaştırıcı değişken etkisine sahiptir. Model 3b'de yer alan diğer değişkenlerin bireysel sebeplerden kaynaklı vergi kaçırma tutumu üzerindeki etkileri istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur ($p > 0,05$). Örneklemimizden elde edilen bu bulguya göre H3a hipotezi desteklenirken, H3b hipotezi desteklenememiştir.

Tablo IX. İdealizm ve Rölativizm ile Vergi Sisteminden Kaynaklı Vergi Kaçırma Tutumu Arasındaki İlişkide Makyavelizmin İlimlaştırıcı Değişken Etkisi

	Bağımlı Değişken			Bağımlı Değişken		
	Model 4a Vergi Sisteminden Kaynaklı Vergi Kaçırma Tutumu (JSTE)			Model 4b Vergi Sisteminden Kaynaklı Vergi Kaçırma Tutumu (JSTE)		
	Düşük Makyavelistler Mean $\leq 3,09$			Yüksek Makyavelistler Mean $> 3,09$		
Bağımsız Değişkenler	β	t	p	β	t	p
Sabit Katsayı	2.343	2.873	0.005	4.120	4.317	0.000
İdealizm	-0.210	-1.478	0.143	-0.581	-3.781	0.000
Rölativizm	-0.007	-0.049	0.961	0.143	1.055	0.294
Yaş	0.155	1.410	0.162	0.013	0.101	0.919
Eğitim	0.029	0.282	0.778	0.189	1.808	0.073
F	1.009			4.137		
R²	.046			.130		
Adj R²	.000			.098		
Gözlem Sayısı	88			115		

Düşük makyavelist bireylerde kişisel ahlak felsefesinin vergi sisteminden kaynaklı vergi kaçırma tutumu üzerindeki etkisinin incelenmesi için oluşturulan Model 4a istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur ($F=1,009$; $p > 0,10$). Model parametreleri incelendiğinde tüm değişkenlerin vergi sisteminden kaynaklı vergi kaçırma tutumu üzerindeki etkilerinin anlamsız olduğu görülmektedir. Yüksek makyavelist bireylerde kişisel ahlak felsefesinin vergi sisteminden kaynaklı vergi kaçırma tutumu üzerindeki etkinin incelendiği Model 4b istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($F=4.137$; $p < 0,01$). Model parametreleri

incelendiğinde idealizmin (negatif yönde) ve eğitimin (pozitif yönde) vergi sisteminden kaynaklı vergi kaçırma tutumu üzerindeki etkilerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Model 4a ve Model 4b parametreleri karşılaştırıldığında, makyavelizm düzeyi düşük olan bireylerde idealizmin vergi sisteminden kaynaklı vergi kaçırma tutumu üzerindeki etkisi anlamsız iken (Model 4a) makyavelizm düzeyi yükseldikçe bu etkinin negatif yönde arttığı ve istatistiksel olarak anlamlı hale geldiği görülmektedir. Bu bulgu bize yüksek makyavelistlerde idealizm düzeyi arttıkça vergi sisteminden kaynaklı (vergi sisteminin adaletsiz olduğu algısı ile) vergi kaçırma tutumunda azalma olacağını göstermektedir. Benzer şekilde eğitimin Model 4a'daki etkisi istatistiksel olarak anlamsız iken Model 5a'da anlamlı hale gelmiştir. Yani yüksek makyavelistlerde eğitim düzeyi arttıkça vergi sisteminden kaynaklı (vergi sisteminin adaletsiz olduğu algısı ile) vergi kaçırma tutumları artacaktır. Bu sonuç bize, makyavelizmin, idealizm ve eğitim ile vergi sisteminden kaynaklı vergi kaçırma tutumu arasındaki ilişkide ılımlaştırıcı değişken etkisine sahip olduğunu göstermektedir. Örneklemimizden elde edilen bu bulguya göre H4a hipotezi desteklenirken, H4b hipotezi desteklenememiştir.

V. SONUÇ VE ÖNERİLER

Mükelleflerinin vergi ödemeye yönelik tutumlarının altında yatan çok çeşitli sebepler olduğu görülmektedir. Farklı bir perspektiften etik açıdan bakıldığında bu sebeplerin en önemlilerinden biri de ahlaki ve etik farklılıklarıdır. Literatürde vergi kaçırma konusunda çok sayıda çalışma yapılmasına rağmen, bireyleri vergi kaçırmaya iten kişisel ahlak felsefesinin alt boyutları olan idealizm ve rölativizm ile bireylerin makyavelist kişilik özelliklerinin vergi kaçırma tutumu üzerindeki etkisini inceleyen araştırma sayısı yok denecek kadar azdır. Bu çalışmada kişisel ahlak felsefesinin (idealizm ve rölativizm) vergi kaçırma tutumu üzerindeki etkileri ve bu ilişkide makyavelist kişilik özelliklerinin ılımlaştırıcı etkisi araştırılmıştır. Literatürde vergi konusunda yapılan çalışmalardan farklı olarak vergi kaçırma tutumuna etki eden faktörleri etik açıdan ele alan ve makyavelist kişilik özelliklerinin ılımlaştırıcı etkisinin incelendiği bu çalışmanın bu yönüyle literatürdeki boşluğu doldurarak önemli katkı yapacağı düşüncesindeyiz.

Çalışma sonucunda, bireysel ahlak felsefesinin alt boyutlarından idealizmin bireysel sebeplerle ve vergi sisteminden kaynaklı sebeplerle vergi kaçırma tutumu üzerindeki etkisi negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Yani bireylerin idealizm düzeyleri arttıkça, vergi kaçırma konusunda daha hassas oldukları ve vergi kaçırma davranışlarından kaçındıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgu literatürde yapılan bazı çalışmalarla (örn. Keller,

1997) benzerlik bazı çalışmalarla farklılık göstermektedir. Bu bulgu Sidani, Ghanem & Rawwas'ın (2014) çalışması ile vergi kaçırma tutumunun ilk boyutu üzerindeki etkisi bakımından benzerlik göstermesine karşılık bizim çalışmamızdan farklı olarak idealizm ile vergi sisteminden kaynaklı vergi kaçırma tutumu arasında pozitif ilişki bulunmuştur.

Bu çalışmada bireysel ahlak felsefesinin diğer alt boyutu olan rölativizm'in vergi kaçırma tutumu üzerindeki etkisi vergi kaçırma tutumunun her iki boyutunda da istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur. Literatürde bu konuda yapılan çalışmalarda pozitif, negatif ilişki bulun ya da ilişki bulunmayan çalışmalar olmuştur. Örneğin, Sidani, Ghanem & Rawwas'ın (2014) çalışmasında rölativizmin bireysel sebeplerden kaynaklı vergi kaçırma davranışı üzerindeki etkisi pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı iken, vergi sisteminden kaynaklı vergi kaçırma davranışı üzerindeki etkisi bu çalışmada olduğu gibi istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur. Bizim örneklemimizden elde ettiğimiz bulgulara göre rölativizmin vergi kaçırma tutumunun her iki boyutu üzerindeki etkisi de istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur.

Bu çalışmada ayrıca, literatürde yapılan çalışmalardan farklı olarak bireysel ahlak felsefesi (idealizm ve rölativizm) ile vergi kaçırma tutumu arasındaki ilişkide makyavelizmin ılımlaştırıcı değişken etkisi incelenmiştir. Bu amaçla makyavelizm düzeyine göre (düşük makyavelistler ve yüksek makyavelistler arasında) data iki ayrı gruba ayrılmış ve idealizmin ve rölativizmin vergi kaçırma tutumuna olan etkilerinin değişip değişmediği bu iki grupta ayrı ayrı incelenmiştir. Yapılan analizler sonucunda, yüksek makyavelist bireylerde idealizm düzeyi arttıkça hem bireysel sebeplerden kaynaklı vergi kaçırma tutumu hem de vergi sisteminden kaynaklı vergi kaçırma tutumlarının azaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Yani makyavelizm ve idealizm düzeyleri yüksek bireyler vergi kaçırma davranışından kaçınacaklar ve daha az vergi kaçırma eğiliminde olacaklardır. Bu bulgu bize makyavelizmin idealizm ve vergi kaçırma tutumu arasındaki ilişkide ılımlaştırıcı etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca, yüksek makyavelist bireylerde eğitim düzeyi arttıkça vergi sisteminden kaynaklı (vergi sisteminin adaletsiz olduğu algısı ile) vergi kaçırma eğilimlerinin de arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç bize, makyavelizmin, eğitim ile vergi sisteminden kaynaklı vergi kaçırma tutumu arasındaki ilişkide ılımlaştırıcı değişken etkisine sahip olduğunu göstermektedir. Bu çalışma hem vergi kaçırma tutumuna etki eden kişisel ahlak felsefesini dikkate alması hem de kişisel ahlak felsefesi ile vergi kaçırma tutumu arasındaki ilişkide makyavelist kişilik özelliklerinin ılımlaştırıcı değişken etkisini inceleyen bildiğimiz kadarıyla ilk çalışma olması sebebiyle literatüre önemli katkı yapacaktır.

Her akademik çalışma gibi bu çalışmanın da bazı kısıtları vardır. İlk olarak bu çalışmada anket yoluyla veri toplanmıştır ve toplanan veriler bir miktar sübjektiflik barındırmaktadır. Çalışmanın ikinci kısıtı, bu çalışmada kolayda örnekleme yöntemi kullanılarak Yalova ve İstanbul Üsküdar'da faaliyet gösteren Esnaf ve Sanatkarlar Odalarına kayıtlı 205 vergi mükellefine ulaşılmıştır. Bu mükelleflerin ülke genelindeki vergi mükelleflerinin çok küçük bir bölümünü oluşturması çalışmanın genellenebilirliğini ortadan kaldırmaktadır. Bu sebeple bu çalışma bir ön çalışma olarak değerlendirilmelidir. Bu konuda bundan sonra yapılacak çalışmalarda, Türkiye genelinde Esnaf ve Sanatkarlar Odalarına kayıtlı vergi mükelleflerinden olasılığa dayalı örnekleme yöntemleri kullanılarak daha çok sayıda kişinin çalışmaya dahil edilmesi planlanmaktadır. Ayrıca çalışma konusu hakkında veri toplanması zor bir konudur. Bu sebeple mükelleflerin verdikleri cevapların ne kadar gerçek fikirlerini yansıttığı tartışma konusudur. Son olarak bundan sonra yapılacak araştırmalarda vergi kaçırma tutumunu etkileyen ancak bizim modelimizde yer almayan değişkenlerin bulunarak modele eklenmesi planlanmaktadır.

Çalışma sonucunda hem kanun koyuculara hem de mükelleflere bazı önerilerde bulunmak mümkündür. Devlet vergi konusunda bazı yapıcı reformlar yapmalı, vergi borcu olanlara çeşitli ödeme alternatifleri ile kolaylık sağlayarak bireylerin vergiden kaçması en aza indirilmelidir. Ayrıca, vergi kaçırmaya sebep olan faktörler belirlenerek (yüksek vergi oranları, vergi cezaları, bireylerin vergiye yönelik tutumları vb.) bu faktörler ortadan kaldırılmalı ve mükelleflerin vergi kaçırma davranışları en az düzeye indirilmelidir. Devlet, vergi konusunda yapıcı düzenlemeler, ödeme kolaylıkları, vergi oranlarının yeniden düzenlenmesi, çiftçilik gibi bazı kilit alanlarda vergi oranlarının azaltılması gibi yapılacak düzenlemeler ile vergiye yönelik pozitif tutum artırmalı ve vergi mükellefleri ile iyi ilişkiler geliştirmelidir.

Vergi kamu hizmetlerinin finansmanında önemli bir kaynaktır ve toplanan vergilerle kamu hizmetlerinin devamlılığı sağlanmaktadır. Bu nedenle devletin vergi mükellefleri için yürürlüğe koyduğu vergi indirimi ve vergi teşviki gibi kolaylaştırıcı düzenlemelerle toplanan vergi miktarı artırabilir. Ayrıca vergi bilincinin artırılması için çeşitli eğitimler toplantılar yapılmalı ve toplanan vergilerin topluma hizmet olarak geri döneceği bilinci geliştirilerek mükelleflerin toplumsal çıkarı düşünceleri sağlanmalıdır. Ödenen vergilerin kamu hizmetlerinde en faydalı şekilde kullanılacağına bilinmesi, vergi sisteminin adil olması ve kamu otoriteleri ile vergi mükellefleri arasında karşılıklı güven ortamının geliştirilmesi halinde mükellefler vergi kaçırma davranışından kaçınacaklardır. Ancak tüm bu

düzenlemelere rağmen her zaman vergi kaçırmaya niyetli mükelleflerin olacağı unutulmamalıdır. Yapılacak yasal düzenlemelerle ve cezalarla vergi kaçırma davranışı en aza indirilmeli ve vergi kaçıranlara yüksek cezalar uygulanmalıdır.

Bu makale araştırma ve yayın etiğine uygun olarak hazırlanmış ve Turnitin kullanılarak intihal taraması yapılmıştır.

(This article was prepared in line with research and publication ethics and scanned for plagiarism by using Turnitin.)

REFERANSLAR

- Akarsu, B., 1988. Felsefe terimleri sözlüğü. İstanbul:İnkılâp Kitabevi.
- Alleyne, P., Devonish, D., Allman, J., Soverall, W. C., & Marshall, A. Y. 2010. Measuring ethical perceptions and intentions among undergraduate students in Barbados. *The Journal of American Academy of Business*, 319-326.
- Al-Khatib, J. A., Al-Habib, M. I., Bogari, N., & Salamah, N. (2016). The ethical profile of global marketing negotiators. *Business Ethics: A European Review*, 172-186.
- Al-Khatib, J. A., Vitell, S. J., ve Rawwas, M. Y. 1997. Consumer ethics: a cross-cultural investigation. *European Journal of Marketing*, 750-767.
- Altunışık, M.A.,2018. Bireysel-toplumsal farklılıklar ve ahlâkî görecelik sorunu, *AUID*, c.6, sayı: 10, 261-282.
- Ang, S. H. 2000. The power of money: a cross-cultural analysis of business- related beliefs. *Journal of World Business*, 43-60.
- Atalan, A. 2019. Kişisel ahlak felsefesi ve makyavelizmin vergi kaçırma tutumu üzerindeki etkileri. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Yalova Üniversitesi, Yalova.
- Bass, K., Barnett, T., & Brown, G. 1999. Individual difference variables, ethical judgment and ethical behavioral intentions. *Business Ethics Quarterly*, 183-205.
- Bircan, H. H., 2004. Teleojik ve deontolojik açıdan "li-vechillah" teriminin Kur'an'ın ahlak değerleriyle ilişkisi. *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 65-86.
- Canbay, T. 2001. Bütçe etiği (kavramsal bir yaklaşım). *Yönetim ve Ekonomi*, 125-135.
- Cevizci, A. 2008. Etiğe giriş. İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Cherry, J., & Fraedrich, J. 2002. Perceived risk, moral philosophy and marketing ethics: mediating influences on sales managers' ethical decision-making. *Journal of Business Research*, 951-962.
- Christie, R., & Geis, F. L. 1970. *Studies in machiavellianism*. New York: New York Academic Press.
- Cerqueti, R. & Coppier, R. 2011. Economic growth, corruption and tax evasion. *Economic Modelling*, 28:(1-2): 489-500.
- Davis, M. A., Andersen, M. G., & Curtis, M. B. 2001. Measuring ethical ideology in business ethics: a critical analysis of the ethics position questionnaire. *Journal of Business Ethics*, 35-53.
- Delius, H. 1997. *Günümüzde felsefe disiplinleri, (Çev. Doğan Özlem)*. Ankara: İnkılap Yayınları.
- Flynn, S., Reichard, M., & Slane, S. 1987. Cheating as a function of task outcome and machiavellianism. *The Journal of Psychology: Interdisciplinary and Applied*, 423-427.
- Forsyth, D. R. 1980. A taxonomy of ethical ideologies. *Journal of Personality and Social Psychology*, 175-184.
- Forsyth, D. R. 1985. Individual differences in information integration during moral judgment. *Journal of Personality and Social Psychology*, 264-272.
- Forsyth, D. R. 1992. Judging the morality of business practices: the influence of personal moral philosophies. *Journal of Business Ethics*, 461-470.
- Geis, F. L., & Moon, T. H. 1981. Machiavellianism and deception. *Journal of Personality and Social Psychology*, 766-755.
- Görmez, K., Atan, M., Altan, Ş., Sancak, H. Ö., Güleç, S., Eralp, A., et al. 2009. Yolsuzluğun Önlenmesi İçin Etik Projesi.
- Harrell, A. H., & Hartnagel, T. 1976. The impact of machiavellianism and the trustfulness of the victim on laboratory theft. *American Sociological Association*, 157-165.
- Hazer, O. 2012. Tüketicilerin etik inançlarının incelenmesi. I.Uluslararası Aile ve Tüketici Bilimleri Kongresi, Antalya.
- Keller, C. E. 1997. An experimental investigation of how ethical orientations, tax rates, penalty rates, and audit rates affect tax compliance decisions. Yayınlanmamış Doktora Tezi. The University of Tennessee, Nashville.

- Kessler, S. R., Bandelli, A. C., Spector, P. E., Borman, W. C., Nelson, C. E., & Penney, L. (2010). Re-examining machiavelli: A three-dimensional model of machiavellianism in the workplace. *Journal of Applied Social Psychology*, 1868-1896.
- Kılavuz, R. 2002. Yönetmelik etik ve halkın yönetmelik etik oluşumuna etkileri. *C.Ü Sosyal Bilimler Dergisi*, 255-266.
- Kuçuradi, İ. 2003. Etik ve etikler. *Türkiye Mühendislik Haberleri*, Sayı:423, 7-9.
- Leary, M. R., Knight, P. D., ve Barnes, B. D. (1986). Ethical ideologies of the machiavellian. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 75-80.
- Machiavelli, N. 2006. Prens. İstanbul: Bordo Siyah Klasik Yayınları.
- Macrosson, W., & Hemphill, D. 2001. Machiavellianism in belbin team roles. *Journal of Managerial Psychology*, 355-364.
- Mandacı, G. 2007. Makyavelist tutumların etik algısı ve demografik faktörler açısından değerlendirilmesi: bankacılık sektöründe bir araştırma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- McGee, R. W. 2014. Attitudes on the ethics of tax evasion: A survey of philosophy professors. *The Ethics of Tax Evasion*, 125-132.
- McGee, R. W. 2006. The ethics of tax evasion: A survey of romanian business students and faculty. *ICFAI Journal of Public Finance*, 38-60.
- Nakip, M. 2003. Pazarlama araştırmaları teknikler ve (spss destekli) uygulamalar, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Nunnally, J. C. 1978. *Psychometric theory*, 2nd edition. New York: McGraw-Hill.
- Oyman, M. 2004. Tüketici etiği: Ülkelerarası karşılaştırmalara ve demografik faktörlere dayalı bir araştırma. *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 77-90.
- Özbek, V. 2012. Bireysel belirleyicilerin algılanan etik problem ve etik niyetler üzerindeki etkisi: küçük işletmelerde bir uygulama. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Gebze.
- Özer, G., & Uyar, M. 2010. Muhasebecilerin etik oryantasyonlarının mesleki bağlılığa etkisi üzerine bir inceleme. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 89-100.
- Özler, D. E., & Mercan, N. 2010. Creating morally-minded organizations in a machiavellian work environment. 2. *International Symposium on Sustainable Development*, June 8-9, Sarajevo: 155-160.
- Palomino, P. R., & Gomis, A. B. 2017. The negative impact of chameleon-inducing personalities on employees' ethical work intentions: the mediating role of machiavellianism. *European Management Journal*, 102-115.
- Pieper, A. 1999. *Etiğe giriş*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Pratama, A. 2017. Machiavellianism, tax knowledge, and ethical perceptions of tax avoidance: survey of undergraduate students in west java, Indonesia. *Int. J. Trade and Global Markets*, 83-90.
- Roeser, K., McGregor, V. E., Stegmaier, S., Mathew, J., Kübler, A., & Meule, A. 2016. The dark triad of personality and unethical behavioral different times of day. *Personality and Individual Differences*, 73-77.
- Ross, W. T., & Robertson, D. C. 2000. Lying: The impact of decision context. *Business Ethics Quarterly*, 409-440.
- Schlenker, B. R., & Forsyth, D. R. 1977. On the ethics of psychological research. *Journal of Experimental Social Psychology*, 369-396.
- Sidani, Y. M., Ghanem, A. J., & Rawwas, M. Y. 2014. When idealists evade taxes: The influence of personal moral philosophy on attitudes to tax evasion – A Lebanese study. *Business Ethics: A European Review*, 183-196.
- Sungur, S. A. 2017. Siyasal bilgiler öğrencilerin makyavelist eğilimlerini belirlemeye yönelik bir araştırma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 1361-1370.
- Sünter, E., 2019. Aristoteles ve İbn Rüşd'e göre görevlik kavramı. *Comparative Religious Studies*, 759-777.

- Triki, A., Cook, G. L., & Bay, D. 2017. Machiavellianism, moral orientation, social desirability response bias, and anti-intellectualism: a profile of canadian accoutants. *Journal of Business Ethics*, 623-635.
- Türk, Z., 2004. Muhasebe meslek ahlakı. Adana: Nobel Kitabevi.
- Uluğ, F. 2009. TODAİE, Kamu Etiği Sempozyum Bildirileri, 1 No'lu Kitap. Mayıs: Desen Ofset .
- Vitell, S. J., Lumpkin, J. R., & Rawwas, M. Y. 1991. Consumer ethics: an investigation of the ethical beliefs of elderly consumers. *Journal of Business Ethics*, 365-375.
- Wakefield, R. L. 2008. Accounting and machieavellianism. *Behavioral Research in Accounting*, 115-129.
- Warburton, N. 2016. Felsefenin kısa tarihi. İstanbul: Alfa Yayınları.
- William E, S., & Zhihong, W. 2018. Machiavellianism, social norms, and taxpayer compliance. *Business Ethics: A European Review*, 42-55.
- Yazıcı, A., & Yazıcı, S. 2010. Etik durum ölçeği'nin geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1001-1017.
- Zakaria, M., Haron, H., & Ismail, I. 2010. Do moral philosophies influence auditors' ethical judgments?. *Malaysian Accounting Review*, 43-65.